

ISSN: 2146-9903

Kış
Winter
2013

6

İDİL

Sanat ve Dil Dergisi

Journal of Art and Language / Журнал об Искусстве и Языке

Asi Sakarya Daugava
Huang He Madeira – Mamoré Tigris
Гарынъ Abakan Seyhan Meriç Bartın Bristol Avon Западный Буг Kelkit
Selenge Liffey Porsuk Амур Amazon Lena Kızılırmak
Ohře Murray Harirud Mackenzie Aras Ceyhan
Machakhlitskali Mississippi
Иртыш Yangtze Aksu Alakır Dicle
Pamir Orhun Argun Congo Murat Delaware Endogan Euphrates Ala-Arça Ural
Guadiana Чүй irtiş Küçük Menderes Adem Filiz Nervañ Kars Fiumicello
Büyük Menderes Seyhun Volga Ren Weğorapa Tropicália
Erythropotamos Сырдария Tuna
Lancang Jiang Kara Derya Gediz Batman Yeşilırmak

“TOTEM YAPMAK” TABİRİ ÜZERİNE

İsmail ABALI¹

ÖZET

Bu çalışmada, ilkel dinlerde ve eski inanış sistemlerindeki totem kavramı ile aynı adı taşıyan ve son zamanlarda, özellikle genç kuşak arasında ortaya çıkmış olan bir inanış ve bunun pratiği ele alınacaktır. Totem yapmak tabirleriyle zikrolunan bu inanış ve pratiğin literatürdeki totemle olan isim benzerliğine dikkat çekilecek, bu kavramla ilişkili olup olmadığı tartışılacak ve kökenine dair birtakım iddialar ortaya atılacaktır.

Ayrıca, Karadeniz Teknik Üniversitesi’nde öğrenimlerine devam etmekte olan öğrencilerden elde edilen bilgiler ve anlatılara yer verilecek ve bu anlatılar ışığında totemler, çeşitli özellikleri itibarıyla de tasnif edilecektir. Bu sınıflandırma neticesinde ortaya çıkan yeni durumlar ve bu alt başlıkların birbirleriyle olan benzerlik ve farklılıkları da ortaya konulacaktır.

Bazı özellikleri bağlamında büyü, halk inanışı ve uğur gibi inanca dayalı diğer kavramlarla da ilişkisi incelenecek olan totemin bunlarla arasındaki benzerlik ve farklılıkları da tartışılacaktır. Ayrıca, geçireceği evreler neticesinde yıllar sonra nasıl bir durumda kendini göstereceği yordanacak olan totemin bu bağlamda, hangi bilim dalı çerçevesinde incelenmesi gerektiği, tespit edilen özellikleri ve bazı sebepler de kanıt gösterilerek saptanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Totem, Totem yapmak, Büyü, Uğur, Halk inanışları.

¹ Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora öğrencisi, İzmir-Türkiye, ismailabali0986@gmail.com

ABOUT THE TERM OF “MAKING TOTEM”

ABSTRACT

In this study, a belief and its practice which has a similar name with totem belongs to old religions and appeared in the new generations at last times, will be analysed. This belief and its practice, named making totem, will be engaged its feature about has a similar name with term the totem at literature and also will argued that there is any affair between them, before some claims about origin of the totem will brought up.

Also, the informations and narratives from students who are studying at Karadeniz Technical University, will featured and after that, the totems will classified with its some features. The new case after the categorization and the similitudes and differences belong these separations will expressed.

The totem that will analysed the relation between totem and other believing terms same as magic, folk believes and talisman about their some features, will argued the similitudes and differences between them. Also the totem that will estimated in which case it will occurred after certain phases, also the science department containing it, some features and certain reasons will ascertained about this.

Keywords: Totem, Making totem, Magic, Talisman, Folk believes.

Giriş

Aşk Tutulması, 2008 yılında gösterime giren, Türkiye yapımı bir romantik komedi filmidir. Başrollerini Tolgahan Sayışman ile Fahriye Evcen'in oynadığı ve yönetmenliğini Murat Şeker'in yaptığı film, Fenerbahçe sevdalısı bir delikanlı ile işinde başarılı genç bir bayanın çeşitli tesadüfi hadiseler neticesinde birbirlerine duydukları aşklarını işlemektedir. Filmi izleyenlerin, şüphesiz, dikkatlerinden kaçmayan ve bizim de araştırmamıza konu olan kısımları totem yapmak tabiriyle ilgilidir. Zira film boyunca delikanlı, taraftarı olduğu Fenerbahçe'nin maçlarını kazanabilmesi için çevresindekilerce *batıl*, *saçma* olarak nitelendirilen birtakım davranışlarda bulunmakta ve bu davranışlarını totem adıyla tanımlamaktadır. Örneğin; maçı izlemek yerine sinemaya gitmesi, manav bir arkadaşının maç günü domates satmaması ve maçı izlerken sevgilisinin lavaboya gitmesini engellemesi gibi davranışları, delikanlının totem olarak isimlendirdiği davranışlardan bazılarıdır.

Kuzey Amerika'da yaşayan Algonkin kavminin dilindeki totem sözcüğünden türetilen totem, yine aynı dilde bir kimsenin koruyucu ruhu anlamında kullanılmaktadır. Literatürde ise totem, bir kabilenin; bir hayvan, bir bitki ya da herhangi bir nesneyi kutsal kabul edip ona sembolmüş gibi bağlanması ve ondan türediğine inanması olarak bilinmektedir (Tanyu, 1983: 158). Tanımdan da anlaşılacağı gibi ilkel toplumlar, kendisinden türediklerini sandıkları bazı canlı-cansız varlıklara kutsiyet atfetmişler ve bu varlığın kendilerini koruyacağına inanmışlardır. Hatta totem kabul ettikleri bu varlığın kutsallığını arttırmak ve diğer toplum üyelerince saygı görmesini sağlamak için de birtakım kurallar geliştirmişlerdir. Örneğin; grup üyelerinin totemin sembolünü taşıması, aynı totem etrafında toplanan üyelerin birbirleriyle evlenme yasağı ve toteme zarar verilmemesi gibi inanışlar ve kaideler bahsettiğimiz bu durumla ilgilidir (Örnek, 1988: 38).

Yukarıda tanıttığımız filmdeki totem ile literatürdeki totemin farklı anlamlarda kullanıldığı açıkça görülmektedir. Birbirinden çok farklı bu iki unsurun aynı kelimeyle tanımlanmasının altındaki nedenin bilinmemesi, kuşkusuz, bu konu üzerinde yeterince araştırma yapılmamasından kaynaklanmaktadır. Yeri gelmişken şunu da söylemeliyiz ki görüştüğümüz kaynak kişilerin totemden anladıkları, yalnızca, aşağıda tanımlayacağımız ve özelliklerinden bahsedeceğimiz totemdir. Yani, literatürdeki ve bilim adamlarının üzerinde çalışmalar yaptığı totem ile ilgili bu kaynak kişilerin herhangi bir bilgisi bulunmamaktadır.

Çalışmamızın ileriki bölümlerinde tarif edeceğimiz totem yapma inancının menşesine dair elimizde kesin bir bilgi yoktur. Ancak bu inanışın gençler arasında ve kitle iletişim araçlarının kültürleri birleştirmeye başladığı bu dönemde ortaya çıkması, totem inancının yabancı kültürlerde doğup bu iletişim araçlarıyla Türk

kültüründe yayıldığı ihtimalini doğurmaktadır. Ayrıca totemin uluslar arası bir spor dalı olan futbol maçlarında daha çok yapıldığı gerçeği de bu iddiayı destekler niteliktedir. Her ne kadar biz, totemin yabancı kültürlerde doğup Türk kültürüne sonradan dâhil olduğu düşüncesine sahip olsak da şu da unutulmamalıdır ki değişen ve kuşaklara göre farklılık gösteren modern Türk kültürü ve inanç anlayışının totem gibi bir inanişi meydana getirmesi çok da uzak bir ihtimal değildir.

Ortaya attığımız bu iki görüşün hangisinin doğru olduğu, kuşkusuz, ileride yapılacak araştırmalar neticesinde kesinlik kazanacak ve belki de yanlış oldukları saptanarak totemin hangi kültürde doğduğu kesin olarak ispatlanacaktır. Fakat şu bir gerçektir ki ister yabancı kültürlerde isterse Türk kültüründe doğmuş olsun, totemler, insanın doğayı ve diğer varlıkların hareket ve düşüncelerini değiştirebilme arzusu neticesinde ortaya çıkmıştır. Zira insanoğlu, en eski çağlardan itibaren çevresindeki olaylara müdahil olmak ve bu olayları kendi lehine çevirmek istemiştir. Bunun için bazen kas gücünü bazen de beyin gücünü kullanmış, güç yetiremediği durumlarda ise çeşitli inanışlar neticesinde geliştirdiği büyü olgusunu devreye sokmak istemiştir. Bunun için birtakım işlemlerle diğer varlıkların hareketini ve geleceğini değiştirebilme gücü bağlamında bu büyü olgusu, modern zamanlarda dahi insanlarca yaşatılmaktadır. İşte bu bağlamda bahsettiğimiz totem yapmak da bir çeşit büyüsel bir işlemdir.

Çalışmamızın hazırlık safhasında, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin farklı bölümlerinde okuyan öğrencilerle birer mülakat gerçekleştirerek onların totemle ilgili bilgilerine erişmeye ve kendilerinin de totem yapıp yapmadıklarını öğrenmeye çalıştık. Totem yapanların ise bu işlemi nasıl yaptıklarına, buna gerçekten inanıp inanmadıklarına vb. bilgilere ulaşmayı amaçladık. Totemin nasıl yapıldığıyla ilgili bazı kaynak kişilerin verdiği bilgileri aynen aktarıyoruz:

“Bir şeyin olmasını çok istiyorsun. Ne olsun bu? Mesela, tuttuğun takımın kazanmasını istiyorsun. Aklına ne geliyorsa onu yapıyorsun. Mesela, maçı evde değil de kahvehanede izliyorsun. Eğer öyle yaptığın zaman takımın kazanırsa, bütün maçları kahvehanede izlersin. Takımın da kazanır.” (K14)

“Totem, aslında saçma bir şey de. İşte, insan yapmadan durmuyor. Mesela, okey oynarken sana herhangi bir taş veya okey lazım. İçinden hep beklediğin taşı düşünüyorsun. Onu gözlerinin önüne getirmeye çalışıyorsun. Bazen bir de bakıyorsun, istediğin taş çekmişsin.” (K6)

“Bazen çaresiz kalıyoruz, elimizden fazla bir şey gelmiyor. Mecburen biz de elimizden geldiği kadarını yapıyoruz. Mesela, ben birkaç defa yapmıştım totem. Hoca sınav yapacaktı. Ben de çok fazla konu çalışmadım. Hoca, soru kâğıtlarını

dağıtırken ben de içimden sorulmasını istediğim konunun ismini tekrar ettim durdum. Gözlerimi kapadım, hep o konunun adını tekrar edip durdum. Soru kâğıdına baktığımda ise o soruyu aynen gördüm. Bundan sonra da hep totem yaptım ama her zaman istediğim sonucu alamadım.” (K7)

Bu anlatılardan edindiğimiz bilgilere göre totem yapmak için, öncelikle, kişinin bir isteğinin olması gerekmektedir. Taraftarı olduğu takımın kazanmasını, herhangi bir oyunda üstünlük sağlamayı, sınavdan başarılı olmayı istemek gibi dilekler neticesinde totem yapma durumu ortaya çıkmaktadır. Totem yapmayı gerektirecek bir diğer önemli olgu ise kişinin çaresiz kalmasıdır. Yukarıdaki örnekte, taraftar, takımının maçı kazanmasını çok istemekte ama bunun için gözle görülür bir çabada bulunamamaktadır. Diğer örneğe baktığımızda da öğrencinin sorulacak sorulara önceden çalışmadığını, yani çaresiz kaldığını görmekteyiz. İfadelerine baktığımızda, kaynak kişilerin toteme genellikle inanmadıklarını ve bunun saçma olduğunu belirttiklerini görebilmekte fakat totem yaparken çaresizliğin de etkisiyle o an toteme sıkı sıkıya inandıklarını tespit edebilmekteyiz. Özellikle son örnekte bu kendini göstermektedir.

Kaynak kişilerden edindiğimiz bilgiler, onlardan dinlediğimiz anlatılar ve kendi gözlemlerimiz neticesinde totemleri yapılış şekillerine göre dört, yapan kişi sayısına göre ise iki kısımda incelemek mümkün olmuştur:

A. Yapılış Şekillerine Göre Totemler:

1. Sözel Totemler
2. Eylemsel Totemler
3. Düşünsel Totemler
4. Bütünleşik Totemler

B. Yapan Kişi Sayısına Göre Totemler:

1. Bireysel Totemler
2. Grupsal Totemler

A. Yapılış Şekillerine Göre Totemler:

1. Sözel Totemler: Sözel totemler, cümleler ve anlamlı ya da anlamsız sözcüklerin sesli ya da sessiz şekilde defalarca tekrar edilmesiyle yapılır. Yukarıda bahsettiğimiz filmde, takımlarının gol atmasını isteyen gençlerin tekrar ettikleri şu anlamsız sözler, sözel totemlere çok güzel bir örnek oluşturmaktadır:

Fi fi fu fu

Fi fi nay ti fon

Kombinesi kombinesi

Kombinesi disko

Na nay na nay da fisko

Gölü golü zezzem

Onu bunu bilmem

Sözel totemler, her zaman yukarıdaki gibi tekerleme biçiminde değil sadece bir sözcükle ya da bir cümleyle de olabilir. Önemli olan, gerçekleşmesi istenilen durumu tarif etmesidir. Örneğin yolda yürürken görmek istenilen kişinin adını tekrar edip durmak (K9) ya da şans oyunu, piyango vs. çekilişi esnasında çekilmesi istenen rakamı birkaç defa zikretmek (K11) sözel totemlere birer örnek teşkil etmektedir.

2. Eylemsel Totemler: Eylemsel totemler, herhangi bir eylemde bulunularak yapılan ve iki farklı şekilde oluşturulan totemlerdir:

a. Bunlardan ilki, yapılmaması gereken ya da yapılması planlanmadığı halde yapılarak oluşturulan totemlerdir. Aşağıdaki örnekler, bu tip totemlerin daha iyi anlaşılabilmesi için faydalı olacaktır:

-Sınava girmeden önce piriñ tanesi yutmak (K3)

-Otobüsün hemen gelmesi için sigara yakmak (K2)

-Şans oyunu vb. oynarken oturmak, dilini ısırarak, tek ayağını havada tutmak (K1, K13, K15)

-Sınava, uğurlu olduğuna inanılan kalem, silgi vb. gereçlerle gitmek (K2, K5, K12)

-Sınava her zamankinden farklı bir kıyafetle, ayakkabıyla gitmek (K7, K12)

-Balık tutmak için olta atarken ıslık çalmak (K8, K11)

b. Diğerleri ise yapılması gereken ya da yapılması planlandığı halde yapılmayarak oluşturulan totemlerdir. Aşağıdaki örnekler de bu tip totemlerin daha iyi anlaşılabilmesi için faydalı olacaktır:

İzlenmesi planlanan maçı, takım kazansın diye izlememek (K4, K14, K15)

Karşı cinse arkadaşlık teklifinde bulunmadan önce saçla jöle sürmemek, koku kullanmamak (K1, K6)

Sınavdan bir gün önce dışarıya çıkmamak (K9)

Sınavdan bir hafta önce saç, sakal, tırnak vb. kesmemek (K6, K13, K14)

Şans oyunu sonuçlarına veya sınav sonucuna kendisi bakmayıp bunu başkasına yaptırmak (K1, K10, K15)

3. Düşünsel Totemler: Düşünsel totemler, yapılacak olan totemin eyleme ve sözcüklere dökülmeden, zihinden geçirilerek yapılmasıyla oluşturulan totemlerdir. Örneğin;

Kendisiyle beraber olmak istenilen kişinin hayalini kurmak (K3)

Taraftarı olunan takımın kazanacağını düşünmek, düşünülmediği takdirde takımın yenileceğine inanmak (K5)

Uzun süre sonunda alınan galibiyeti, takımın o günkü giydiği farklı renk ve şekildeki formaya bağlamak (K8) gibi totemler, düşünsel totemlerden bazılarıdır.

4. Bütünleşik Totemler: Sözel, eylemsel ve düşünsel totemlerin en az ikisinin beraberce yapılmasıyla oluşturulan totemlerdir. Takımın gol atması için hem golü düşünmek hem de oturulan yerleri değiştirmek (düşünsel-eylemsel) ya da okey oyununda hem çekmek istenilen taşın adını tekrar etmek hem de taşların yerini değiştirmek (sözel-eylemsel) gibi totemler de bütünleşik totemlere birer örnek oluşturmaktadır (K5, K10).

B. Yapan Kişi Sayısına Göre Totemler:

1. Bireysel Totemler: Bireysel totemler; içerdği eylemler, sözler, düşünceler ve yapılaş amaçları itibariyle kişilerin bireysel olarak uydurduğu ve bilinçli olarak başka kişilerce de yapılmayan totemlerdir. Yani bir totemin yalnızca bir kişi tarafından yapılması, başka kişilerin bu totem şeklinden haberdar olmaması bağlamında değerlendirilen totemlerdir. Fakat bilinçsizce ve tesadüfen farklı kişilerin aynı şekilde totem yaptıkları da görülebilmektedir. Bilinçsizce yapılmış olmaları itibariyle bunlar da bireysel totemlerden sayılmaktadır. Kaynak kişilerden derlediğimiz yukarıdaki totem örneklerinin tümünü bu kategoriye dâhil edebiliriz.

2. Grupsal Totemler: Grupsal totemler ise bireysel totemlerin aksine birden fazla kişinin aynı anda veya farklı zamanlarda –bilinçli olarak- aynı şekilde yaptıkları totemlerdir. *Aynı anda ve aynı şekilde* totem yapacak grubun tüm üyeleri, totem yapma işlemini daha önceden biliyor olmalıdır. Buna örnek olarak Bucaspor taraftarlarının topluca yaptığı bir totem gösterilebilir. Kaynak kişiden (K5) elde ettiğimiz bilgiye göre, bahsi geçen futbol takımının taraftarları, takımlarının yenileceklerini hissettikleri maçtan önce sözleşerek stadyuma her zamankinden farklı bir kapıdan girmektedirler. Örnekte de görüldüğü gibi totem yapacak olan grup, totem işlemini önceden bilmektedir. Aynı anda ve aynı şekilde yapılan totemlerden başka grupsal totemlere dâhil edebileceğimiz farklı bir totem şekli daha vardır: *Farklı zamanda fakat aynı şekilde* yapılan bu tür totemler de kişinin herhangi bir olay ya da durumda nasıl bir totem yapacağını herhangi bir yolla başkalarından öğrenmesi, tüm benzer olay ya da durumlarda aynı şekilde totem yapması ve bunun bilincinde olması bağlamında değerlendirebileceğimiz türden totemlerdir. Örneğin, daha önceden, balık tutarken ısıklık çalınırsa balıkların daha verimli olacağını öğrenen birinin de kendisi balık tutarken ısıklık çalarak totem yapması ve bunun daima bilincinde olması (K8) grupsal totemlere dâhil edilmektedir.

Bireysel totemler ile grupsal totemlerin en büyük farkı, totemi yapan kişi sayısıdır. Fakat bir önceki paragrafta da açıklamaya çalıştığımız üzere, bir grupsal totem, bazen herhangi bir grup tarafından ya aynı anda ya da farklı zamanlarda bireysel olarak da yapılabilir. Yukarıdaki Bucaspor taraftarları örneğinden hareketle, eğer bir taraftar diğer taraftarlardan öğrendiği bu totemi başka bir maç için de kullanırsa ikinci türe dâhil olan bir grupsal totem yapmış olur.

Bu örnekler çerçevesinde totemi, “*İnsanın doğayı ve diğer varlıkların hareket ve düşüncelerini etkileyebilme arzusu neticesinde ortaya çıkan, yapıldığı kişi tarafından kısmen inanılan ve bireysel –fakat gittikçe grupsallaşan- uygulamalar şeklinde kendini gösteren bir inanış türü olmakla birlikte ilkel dönemlerden itibaren*

süregelen büyü düşünce ve pratiğinin en basit ve en ritüelsiz halidir." şeklinde tanımlayabiliriz.

Totem inaniş ve uygulamaları, ilk bakıldığında, batıl inaniş olarak nitelendirilen halk inanişlarıyla karıştırılabilir, fakat bir kısım özellikleri benzer olsa da aralarında birçok farklılık vardır. Bunlardan en belirginini totemlerin bireysel, halk inanişlarının ise toplumsal olmasıdır. Yani her bireyin kendince bir totem inaniş ve uygulaması varken halk inanişları ve bunların pratikleri ise bir toplumun tüm üyelerince aynı ya da benzer şekilde uygulanmaktadır. Örneğin bir oyunu kazanmak için her bireyin yaptığı totem, birbirinden tamamen farklıdır. Oyun esnasında kimi gözlerini kapatır (K2), kimi kazanabilmesine ilişkin bir şeyler söyler (K8), kimi de çeşitli eylemsel davranışlarda bulunabilir. Fakat halk inanişlarından biri olan *kısır kadının türbeye giderek çocuğunun olacağı* inancı (Boratav, 1973: 175), sadece bir kişinin değil neredeyse tüm Türk halklarının inandığı bir unsurdur. Bu konuda şunu da söylemek gerekir ki yukarıdaki kategorilerden "Grupsal Totemler"e dâhil olan totemler, henüz tam anlamıyla toplumsal bir nitelik taşımamakla birlikte yeterli süre sonunda, tıpkı halk inançları gibi, bir içtimaiyat kazanması kuvvetle muhtemel unsurlar oldukları için bu iddia ile çelişir gibi görünmektedir. Fakat bu sınıflamamızı hâlihazırdaki totemler üzerinden yaptığımız için böyle bir düşünce içerisinde olduğumuzu söylemek yanlış olmaz.

Totem ve halk inanişlarının farklı yönlerinden biri de totemlerin anlık uydurmalar; halk inanişlarının ise ortak, içtimai ve tarihsel boyutta şekillenen ürünler olarak ortaya çıkmasıdır. Yani totemler, kişinin o anda aklına gelen ilk davranışıyla oluşur. Örneğin, sunum yapacak bir öğrencinin o gün okula yürüyerek giderse sunumunun iyi geçeceğine inanıp bunu gerçekleştirmesi ve böylece bir totem yapması (K12) öğrencinin o anda uydurduğu bir olgudur. Fakat halk inanişları, erken devirlerden itibaren toplumun ortak belleğinde yer edinen, toplum üyelerince beslenen ve günümüze ulaşan değerlerdir. Sözgelimi, düğün esnasında gelinin yeni evine girerken üzerine buğday, bozuk para, çerez, bulgur, üzüm vb. atılması, *saçı* adıyla bilinen ve kaynağı Şamanist uygulamalara dayanan bir ritüeldir (İnan, 2000: 167). Bunlardan başka, totemler ve halk inanişları inanma yönünden de birtakım farklılıklar arz etmektedir. Kaynak kişilerin (K4, K6, K7, K10, K12) de ifade ettikleri gibi totemlere tamamen inanılmaz. Fakat yukarıda da bahsettiğimiz üzere o anki çaresizlik hissiyle beraber son çare olarak totem yapılmakta ve buna, mecburi de olsa, bir inanma durumu ortaya çıkmaktadır. Halk inanişlarında ise inanmama gibi bir durum söz konusu değildir. Önceki din ve inanç sistemlerinden yeni dinlerine geçmeyi başarmış olan bu inanişlara halk, mevcut dinlerinin bir gereğiymiş gibi inanmakta ve doğruluğundan hiçbir şüphe duymamaktadır.

Halk inanışları ile totem inancının bir farkı da kutsiyet ve ciddiyet meselesi ile ilgilidir. Bilindiği gibi halk inanışlarının toplum nazarında belli bir kutsallığı ve bu bağlamda da bir ciddiyeti vardır. Bu inanışlardan bazıları çok kutsal kabul edilirken bazılarının da düşük seviyede bir kutsiyet taşıdığına kanaat getirilmiştir. Kutsiyetleri ne seviyede olursa olsun, her halk inanışının belli bir ciddiyeti mevcuttur. Fakat totem inancında durum biraz farklıdır. Zira totem yapan kişiler, totemin herhangi bir dine ait olmadığı ve belli bir kutsallık taşımadığını düşünmekte ve muhtemelen bunun verdiği rahatlıkla bazı ortamlarda, birbirlerinin totemleri ile ilgili şakalar yapabilmektedirler. Bu gibi durumlar da totemin, halk inanışları gibi bir kutsallığa ve ciddiyete sahip olmadığını göstermektedir.

Yapılış amacı itibarıyla totemin, *uğur* kavramıyla da benzer yönlerinin olduğu görülmektedir. Herhangi bir nesnenin, kişinin, hayvanın, zamanın ya da bir yerin özündeki iyiliği, mutluluğu, bereketi, kolaylığı, kısaca olumlu niteliği ve gücü (Boratav, 1973: 115) olarak tanımlanan uğur inancına, eve uğur getirsin diye at nalı asmak yahut uğursuzluk getirmesin diye merdiven altından geçmemek gibi davranışlar örnek olarak verilebilir. Bahsettiğimiz bu durumla ilgili olarak totem yapmanın amacı da uğursuzluğa neden olabilecek ortam veya durumun değiştirilmek istenmesidir. Yukarıda verdiğimiz örnek bağlamında, sunum yapacak öğrencinin okula vasıta ile gitmesinin bir uğursuzluğa neden olabileceğini düşünmesi ve bu yüzden totem yaparak yürüyerek gitmesi, uğursuz olduğu düşünülen bu durumu aksine çevirmek amacıyla yapılan bir eylemdir. Aynı şekilde, sınavdan bir gün önce dışarıya çıkması halinde bir uğursuzluğun tezahür edebileceği ve bu yüzden sınavdan kötü not alabileceğine inanan başka bir öğrencinin de yine totem yaparak o gün dışarıya çıkmaması, aynı bağlamda değerlendirilmesi gereken bir durumdur. Örneklerde de görüldüğü üzere totem ve uğur inancı arasında benzer yönler bulunmakla birlikte tıpkı halk inanışlarındaki gibi bireysel-toplumsal yönden de farklılıklar mevcuttur. Yani uğur-uğursuzluk inancı bağlamında ortaya çıkan ritüeller, toplumsal ve tarihi süreç içerisinde şekillenirken totemler ise bireysel ve anlık uydurmalarla ortaya çıkmaktadır.

İlk zamanlarında tamamen bireysel uydurmalar niteliğinde olduğu anlaşılan totemlerin televizyon ve internet gibi çeşitli kitle iletişim araçları vasıtasıyla günden güne yayılarak grupsallaşması gerçeği bağlamında, henüz değilse bile yıllar hatta yüzyıllar sonra bu toplumun –en azından bir kısmının- ortak bir geleneği haline gelmesi muhtemel bu inanışın, hangi bilim dairesi çerçevesinde incelenmesi gerektiği de ayrı bir tartışma konusu olacaktır. Şunu belirtmeliyiz ki kökenini ve olması ihtimal dâhilindeki diğer özelliklerini henüz kesin olarak saptayamadığımız bu inanış türünün herhangi bir bilim dalına konu edilmesi gerektiği fikrini ifade etmek çok erken olacaktır. Fakat bu inanış, halkın yalnızca “oluşma sürecini

tamamlamış" değil "henüz oluşmakta olan" değer, inanç ve tutumlarını da incelemesi gerektiğini düşündüğümüz **halkbiliminin (folklor)** alanına dâhil etmek, kanımızca, daha doğru olacaktır.

Açıklamaya ve tasnif etmeye çalıştığımız totem inanişinin, tam mahiyetiyle, halkbiliminin konusu olmadığı tarafımızca da bilinmektedir. Zira yaygın görüşe göre, bir unsurun halkbiliminin konusu olması için sözlü, geleneğe bağlı, anonim ve kalıplaşmış olma gibi birtakım özelliklere sahip olması gerekmektedir (Çobanoğlu, 2012: 21-22). Bahsettiğimiz totem inancı da, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, yıllar sonra tam anlamıyla geleneğe bağlı bir hal alacak ve halkbiliminin dairesine tümüyle girecek mahiyette bir izlenim bırakmaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak, bu yazının; yıllar sonra, halkın ortak değer yargılarından biri olması muhtemel totem inancının bu *ilkel döneme* ait tanıtıcı ve kısmen de açıklayıcı bir çalışma olduğu kanaatindeyiz. Özellikle 18-25 yaşlarındaki kaynak kişilerden derlediğimiz totem ile ilgili anlatıları ve örnekleri, kendi içinde sınıflayıp incelenmesini daha kolay hale getirerek bu şekilde analiz etmeye çalıştık, ardından da totemin halkbiliminin inceleme alanına dâhil olması gerektiğini nedenleriyle birlikte ifade ettik. Gençler arasında sıkça rastlanan ve giderek yayılan bu inaniş türü ile ilgili ileride yapılacak araştırmalar, şüphesiz, toteme ilişkin daha pek çok bilinmeyen gün yüzüne çıkaracaktır. Özellikle, farklı bölgelerden daha fazla kaynak kişiyle yapılacak görüşmeler neticesinde ve yabancı ülkelerde yapılmış benzer çalışmaların da incelenmesiyle totemin; kökeni, literatürdeki totemle olan ilişkisi, hangi coğrafyada ortaya çıkıp hangi yollarla yayıldığı ve ne gibi işlevlere sahip olduğu gibi kesin bilgilere ulaşma imkânı doğacaktır.

Çalışmamız neticesinde görülmektedir ki açıklamaya çalıştığımız totem inancı ile eski devirlerde ve ilkel toplumlarda rastlanan totem anlayışı arasında isim benzerliğinden başka herhangi bir ilişki bulunmamaktadır. Bu bağlamda, totem inancının daha çok büyü, halk inanişleri ve uğur gibi kavramlarla ilişkili olduğu ve bu unsurlar göz ardı edilmeden incelenmesi gerektiği sonucuna ulaşabiliriz. Ayrıca, son dönemlerde pek çok bilim dalında kullanılan ve diğer metotlarla ulaşılamayan verileri bizlere sunan psikanalitik yöntemin de totemin kökeni ve işlevlerine dair birçok bilgiyi ortaya çıkaracağı görüşüne de sahip olduğumuzu belirtmemiz gerekir.

KAYNAKÇA

Boratav, Pertev Naili. 100 Soruda Türk Folkloru, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1973.

Çobanoğlu, Özkul. Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Ankara: Akçağ Yay., 2012.

İnan, Abdülkadir. Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ankara: TTK Yay., 2000.

Örnek, Sedat Veyis. 100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1988.

Tanyu, Hikmet. “Totem, Totemizm ve Tabu Üzerine Yeni Araştırmalar”, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 26, Ankara, 1983, s. 155-172.

KAYNAK KİŞİLER

Mustafa Kara, 25 yaşında, Şanlıurfa doğumlu, Görüşme Tarihi: 14.5.2012

Kerem İpek, 19 yaşında, Trabzon doğumlu, Görüşme Tarihi: 17.5.2012

Aslı Genç, 23 yaşında, Mersin doğumlu, Görüşme Tarihi: 17.5.2012

Taner Işık, 18 yaşında, Ordu doğumlu, Görüşme Tarihi: 20.5.2012

İlyas Songun, 24 yaşında, İzmir doğumlu, Görüşme Tarihi: 26.5.2012

Mehmet Ali Baki, 18 yaşında, İstanbul doğumlu, Görüşme Tarihi: 23.5.2012

Bedriye Kul, 21 yaşında, Eskişehir doğumlu, Görüşme Tarihi: 14.5.2012

Sezer Tan, 18 yaşında, Konya doğumlu, Görüşme Tarihi: 22.5.2012

Ayşe Kırğül, 20 yaşında, Aydın doğumlu, Görüşme Tarihi: 14.5.2012

Emre Akman, 19 yaşında, Trabzon doğumlu, Görüşme Tarihi: 16.5.2012

Doğan Kiroğlu, 21 yaşında, Ordu doğumlu, Görüşme Tarihi: 13.5.2012

İlayda Gül, 18 yaşında, Erzurum doğumlu, Görüşme Tarihi: 15.5.2012

Özkan Biçer, 25 yaşında, Adana doğumlu, Görüşme Tarihi: 22.5.2012

Vedat Boz, 23 yaşında, Elazığ doğumlu, Görüşme Tarihi: 16.5.2012

Dursun Yılmaz, 20 yaşında, Sinop doğumlu, Görüşme Tarihi: 23.5.2012